جان - نۆیل کاپفیرێر

دەنگۆ

کۆنترین ئامرازی ڕاگەیاندن لە جیهاندا

وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە:

عەبدولڕەزاق عەلی

45193

Preview sample - page 1 of 8 - Soran University Academic Digital Library

ناوی کتێب: دەنگۆ - کۆنترین ئامرازی ڕاگەیاندن لە جیهاندا
نووسینی: جان - نۆیل کاپفیرێر
وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە: عەبدولڕەزاق عەلی
بڵاوکراوەی ئاراس- ژمارە: ٨٣٠
دەرهێنانی هونەریی ناوەوە: ئاراس ئەکرەم
بەرگ: مریەم موتەقییان
چاپی یەکەم، هەولێر ٢٠٠٨
لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان لە هەولێر ژمارە ١٩٤٠ی ساڵی ٢٠٠٨ی دراوەتێ

Preview sample - page 2 of 8 - Soran University Academic Digital Library

پێشەکیی چاپی کوردی

بەدران ئەحمەد حەبیب

سەرەتا با بپرسین: دەنگۆ چییە؟ بەلای منەوە کوردستان ولاتی دەنگۆیە بۆیە ناشێ خوێنەری کورد پێناسەی دەنگۆ بەباشی نەزانێ. زمانی کوردیش زۆرترین زاراوەی بۆ واتای دەنگۆ داهێناوە، بۆ نموونە: دمگۆ، بانگەشە، گەنگەشە، وتیوتی، واتەوات، وتووات، قسەوقسەلۆک و رەنگە زۆری تریش. ئەمەش نیشانەی ئەوەیە کە ئەم جۆرە هۆی راگەیاندنە لەناو کورددا لە دێرزەمانەوە هۆیەکی کارا و بەبرەو بووە و کورد زۆر حەزیان لە دەنگۆ بووە. وەک دیارە دەنگۆ بەو هەواڵ و دەنگوباسانە دەگوترێ کە لەبارەی کەسێک یان داوودەزگایەکەوە دەگوترێن بێ ئەوەی بزانرێ ئاخۆ ئەو هەواڵ و دەنگوباسانە راستن یان نا، یان دیاربێ سەرچاوەکەیان کێیە. وەک دەردەکەوێ دەنگۆ سەرەتا لەلای یەکێک سەر هەڵدەدا و پاشان هەریەکە و لەلای خۆیەوە شتێکی دەخاتە سەر و دەیدا بەوی تر، ئیتر بەم شێوەیە بەردەوام دەڕوا تا دواجار لە قاڵبێکدا دەگیرسێتەوە.

خەڵک دەزانن کەوا دەنگۆ بەلای زۆرەوە راستیی کەم تێدایە یان هەر تێیدا نییە، ئەمەش نەک تەنیا لەبەرئەوەی سەرچاوەی دەنگۆ دیار نییە و کەس لێی بەرپرس نییە، بگرە لەبەرئەوەش کە زۆربەی خەڵک خۆیان بەشداری لە دارشتنەوەی دەنگۆدا دەکەن و لە چۆنیەتیی سازبوونی ئاگەدارن. هەروەها زاراوەکانی: "دەنگۆ، بانگەشە، وتیوتی و ئەوانی تریش" هەموویان ئاماژەیەکی شاراوەیان تێدایە بۆ کەم بڕواییی خەڵک بەڕاستیی ناوەڕۆکەکانیان. بەڵام وێڕای ئەمەش خەڵک هەر کەیفیان بەدەنگۆ دێ و بەردەوام پەرەی پێ دەدەن و دەیگوازنەوە. مەرجیش نییە دەنگۆ هەر لە

Preview sample - page 3 of 8 - Soran University Academic Digital Library

کۆمەڵگە دواکەوتووەکاندا هەڕمێنی هەبێ وەک کۆمەڵگەی کوردەواریی خۆمان، بکرە دەنگۆ لە کۆمەڵگە پێشکەوتووەکانیشدا هەڕمێن و بڕەوی هەیە.

بەشێوەیەکی گشتی هۆی سەرهەڵدانی دەنگۆ دەگەڕێتەوە بۆ بێ بڕوایی و گومان. واتە ئەو دەمانەی راستگۆیی لە نێوان ڕەشە خەڵک لەلایەک، دەسەڵات و کاربەدەستان و بژاردە سیاسی و هونەرییەکان لەلایەکەی تردا ون دەبێ، ئەو دەمانە گۆڕەپان خۆش دەبێ بۆ بڕەوسەندنی قسەوقسەڵۆک و دەنگۆ. بۆ نموونە دەنگۆ لەبارەی بڕیارە نهێنییەکانی دەسەڵاتی سیاسییەوە، یان لە هەڵسوکەوتە ژێربەژێرییەکانی کاربەدەستانی کارگێڕی، یان لە ژیانی پشت پەردەی هونەرمەندان و کەسایەتییە کۆمەڵایەتییەکان، یان لە ڕەفتاری شاراوەی بازرگانان و کۆمپانیا ئابوورییەکان یان دەنگۆی دژ بەیەکتر لە نێوانی پێڕەوکارانی ئاینە جیاوازەکاندا و... هتد.

"بێ متمانەیی" لە نێوانی خەڵکدا پرسێکە پێوەندیی بەپێکهاتەی دەروونی و ڕابردووی پەروەردەیی و مێژوو و کولتووری کۆمەڵایەتیی کۆمەڵگەوە هەیە. بۆیە تا مرۆڤ بژی دەنگۆش هەر دەمێنی تەنانەت ئەگەر مرۆڤ لە دیموکراتیترین سیستەمیشدا ژیان بەسەر ببات. دەنگۆ ڕاگەیاندنی بێ سانسۆری خەڵکە، مرۆڤیش لەوتەی هەیە وێڵی ئەوەیە بێ چاودێر و بێ سانسۆر و بێ لێپێچینەوە بدوێ. ڕاستت دەوێ دەسەڵاتێکیش نییە لە دنیادا ڕێ لە بڵاوبوونەوە و تەشەنەکردنی دەنگۆ بگرێ تەنانەت ئەگەر ئەو دەنگۆیانە زۆر لە نەریتی باویش دوور بن، یان مەترسیدار بن بەسەر ژیانی کەسی یان گشتییەوە.

هەرچۆن بێ، دەنگۆ هۆیەکی ڕاگەیاندنی شاراوەی ناو خەڵکە و تەواو جیایە لە ڕاگەیاندنی ڕێزدارانەی ئاشکرا. هۆیە ڕاگەیاندنییە ئاشکراکانی هاوسەردەم وەک رادیۆ و ڕۆژنامە و تەلیڤزیۆنەکان، بەردەوام لەوە بەپارێزن نەوەکا ببن بەنێچیری دەنگۆ. لەبەرئەوەی دەزانن بەبڵاوکردنەوەی دەنگۆ لە ریزی هەواڵەکانیاندا، ڕاستگۆیی خۆیان لەناو گوێگران و خوێنەران و بینەرانیاندا لەکەدار دەکەن و متمانەیان دەدۆڕێنن.

ئەرکی ڕاگەیاندنی پیشەیی ئەوەیە زانیاریی ڕاست بڵاو بکاتەوە ئەگەر نا ئەو

Preview sample - page 4 of 8 - Soran University Academic Digital Library

ڕاگەیاندنە ڕاگەیاندنێکی هاوسەردەمییانە نییە. ئێمە زۆرجار دەڵێین راگەیاندنی راستەقینەی کوردی لە دوای ئەنفالەوە دەسەڵاتی کارگێڕیی کوردییەوە دەست پێ دەکات، واتە لە ١٩٩١ەوە. لەبەرئەوەی پێمان وایە بەر لەو مێژووە، راگەیاندنی شاخ یان راگەیاندنی نهێنیی رێکخراوە سیاسییەکان، بۆ زیاتر ڕەشکردنی رووی دژێوی دەسەڵاتی پێشووی عێراق، پەنای بۆ زۆر شت بردووە وەک بانگەشە و پێوەنان و چەواشەکاری. دەبوو ئەو راگەیاندنە دوای ڕاپەڕین خۆی چاک بکاتەوە بەڵام نەیتوانی. بەداخەوە ئەو راگەیاندنە نەیتوانی ببێ بەپردێک بۆ گواستنەوەی وێنەی راستەقینەی رووداوگەل و هۆشیارکردنەوەی بیری خەڵک بەزانیاری. تا لە ئەنجامدا وەک بینیمان بەرەو پووکانەوە چوو.

راگەیاندنی ڕەسمیی کوردستان لەبەرئەوەی نەیتوانی ببێ بەئاوێنەی راستییەکان، وردە وردە گۆڕەپانی چۆڵ کرد بۆ راگەیاندنێک کە ئەمڕۆ بە کولتووری چەواشەکاری بەڕێوە دەچێ. ئەمەی دوایی، راگەیاندنێکی دەم هەراشی هیچ نەزانە، ناسڵەمێتەوە لەوەی هەموو چیرۆکێک بڵاو بکاتەوە تەنانەت ئەگەر زۆر لە هۆش بەدەر یان کرچوکاڵیش بێ، ویژدانی نییە و گوللە بەتاریکییەوە دەنێ، راستی هەڵدەگێڕێتەوە، سوورە لەسەر بڵاوکردنەوەی دەنگۆ و تەنانەت خوڵقاندنیشی، ناو دەزڕێنێ، فایل دروست دەکات و هەموو شتێکی نەشیاوی لێ دەوەشێتەوە. بەرپرسیارانی ئەم راگەیاندنە دەڵێن تا دەسەڵات خۆی بدزێتەوە لە خستنە سەرپشتی دەرگاکەلی زانیاری، ئێمە بەم ڕێبازەدا کار دەکەین و دیمەنی ئەو لێڵتر دەکەین. من پێم وایە ئەمە کارێکە ئەنجامێکی پێچەوانەی دەبێ بۆ ڕاگەیاندنەکە خۆی، لەبەرئەوەی ئەو دەسەڵاتەی کە تۆ دەڵێی گەندەڵە یان زانیاری دەشارێتەوە یان ڕوون نییە لە مامەڵەکاری لەگەڵ راگەیاندندا، ئەگەر بەڕاستی دەسەڵاتەکە وا بێ کە تۆ پێناسەی دەکەی، ئەوا ئەم دەسەڵاتە زیاتر سوود لەم کارەی تۆ وەردەگرێ. لەبەرئەوەی لەلایەکەوە بەردەوامبوونی راگەیاندن لەسەر بڵاوکردنەوەی دەنگۆ لە کۆتاییدا دەبێ بەمایەی لەکەداربوونی خۆی و لێڵبوونی دیمەنەکەی لەبەرچاوی خەڵک، هیچ مومکین نییە خەڵک تاسەر دیلی دەستی دەنگۆ و چەواشەکاری بن، لەلایەکی تریشەوە تۆ بەم کارەت باشترین پاساو دەدەیە دەستی دەسەڵاتەکە تا زیاتر دەرگا بەسەر

Preview sample - page 5 of 8 - Soran University Academic Digital Library

پێڕست

پێشەکیی چاپی کوردی 5
پێشەکی 9
باسی یەکەم: دیاردەیەک تێگەیشتنی ئەستەمە 13

بەشی یەکەم: سووڕی ژیانی دەنگۆ لە سەرەتاوە تا کۆتایی 35
باسی دووەم: دەنگۆگەل چۆن سەرهەڵدەدەن؟ 37
باسی سێیەم: دەنگۆگەل بڵاو دەبنەوە 65
باسی چوارەم: بۆچی بڕوا بەدەنگۆگەل دەکەین؟ 84
باسی پێنجەم: جەماوەری دەنگۆ و ئەرکەکانی 110
باسی شەشەم: کاراکتەران "دەنگۆچییان" 118
باسی حەوتەم: کۆتاییی دەنگۆ و ماناکانی بێدەنگی 132
باسی هەشتەم: گەڕانەوەیەکی ئەزەلییانە 140

بەشی دووەم: لێکدانەوەی دەنگۆگەل 155
باسی نۆیەم: نێردراوەکە "المرسلە": مەترسی و پێداویستی 157
باسی دەیەم: نێردراوی داپۆشراو 175
باسی یازدەیەم: داناری "جرود" فەرەنسا لە ڕێی دەنگۆکانەوە 187

بەشی سێیەم: بەکارهێنانی دەنگۆگەل 199
باسی دوازدەیەم: تاوانگەل و لیکۆڵینەوەکان و دەنگۆگەل 201
باسی سێزدەیەم: دەنگۆگەل و دروستکردنی ئەستێران 217
باسی چواردەیەم: لە کارگە و لە نووسینگەدا 224
باسی پازدەیەم: دەنگۆ لە بواری بازارگەرمکردندا 233
باسی شازدەیەم: دەنگۆگەلی دارایی 250
باسی حەڤدەیەم: دەنگۆی سیاسی 265

Preview sample - page 6 of 8 - Soran University Academic Digital Library

بەشی چوارەم: دەنگۆ دادەمـرکـێنرێتـەوە؟ 283
باسـی هـەژدەیـەم: دژەدەنگۆ 285
باسـی نۆزدەیـەم: بەدرۆخستنەوە: هونەرێکی مـەترسیدار 292
باسی بیستەم: گۆڕینی وێنەی دەنگۆ 308
باسی بیست و یەکەم: خۆپاراستن لە چارەسـەر چاکترە 320
پوخـتـە 325
پاشکۆ 328
کـۆتای دابڕین 349
سەرچاوە و ژێدەرگەل 351

Preview sample - page 7 of 8 - Soran University Academic Digital Library

بەشی چوارەم: دەنگۆ دادەمرکێنرێتەوە؟ 283
باسی هەژدەیەم: دژەدەنگۆ 285
باسی نۆزدەیەم: بەدرۆخستنەوە: هونەرێکی مەترسیدار 292
باسی بیستەم: گۆڕینی وێنەی دەنگۆ 308
باسی بیست و یەکەم: خۆپاراستن لە چارەسەر چاکترە 320
پوختە 325
پاشکۆ 328
کۆتای دابڕین 349
سەرچاوە و ژێدەرگەل 351

Preview sample - page 8 of 8 - Soran University Academic Digital Library